

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Vergrijzing in een Oudengels heldendicht. De rol van oude koningen in de Beowulf

Porck, M.H.

Citation

Porck, M. H. (2012). Vergrijzing in een Oudengels heldendicht. De rol van oude koningen in de Beowulf. *Madoc. Tijdschrift Over De Middeleeuwen*, 26(2), 66-76. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20962>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20962>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

M

THIJS PORCK

Vergrijzing in een Oudengels heldendicht

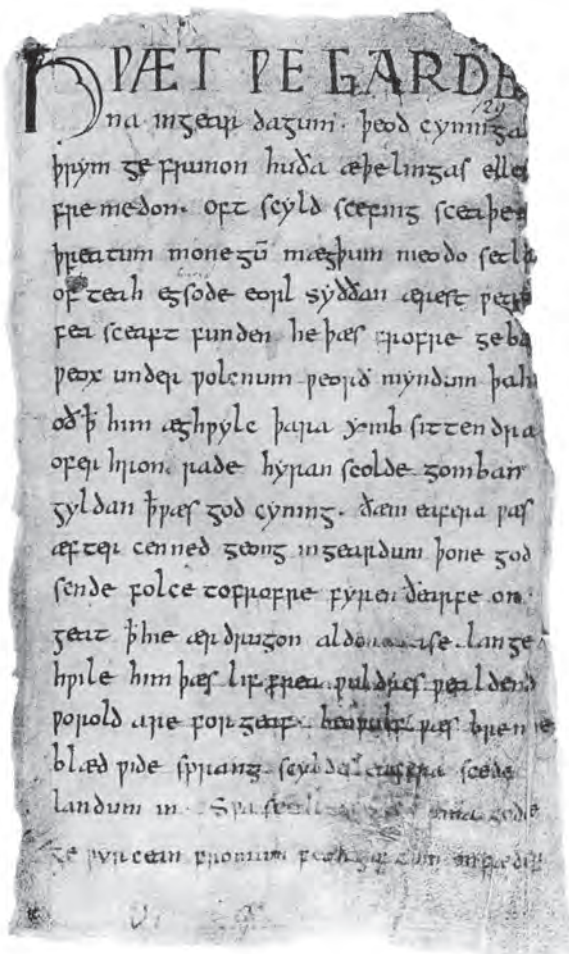
De rol van oude koningen in de Beowulf

Onderzoekers van het Oudengelse heldendicht de Beowulf richten hun aandacht vaak op het gevecht van Beowulf met het monster Grendel. Men neemt dan aan dat de Beowulf geschreven is voor een jeugdig publiek, voor wie de jonge held Beowulf een rolmodel zou kunnen zijn. Zo'n visie laat onderbelicht dat binnen het verhaal een grote rol is weggelegd voor oude, bejaarde koningen. De dichter had namelijk niet alleen een belangrijke boodschap voor de jeugd, maar ook voor een rijper publiek.

Ergens in de zesde eeuw na Christus bouwt Hrothgar, de koning van de Denen, een grote hal die Heorot werd genoemd. Heorot is nog maar net voltooid als het noodlot toeslaat: het geheimzinnige monster Grendel valt de hal aan en doodt menige Deen. De bejaarde Hrothgar staat machteloos en het duurt twaalf jaar voordat Grendel wordt verslagen door Beowulf, de neef van koning Hygelac van de Gauten. Het lukt Beowulf om zonder wapens of pantser Grendel te overwinnen door diens arm af te rukken. Helaas is de daaropvolgende feestvreugde van de Denen van korte duur: 's nachts komt de op wraak beluste moeder van Grendel naar Heorot. Zij brengt Æschere, een vertrouweling van Hrothgar, om het leven en neemt zijn lijk mee naar haar onderwaterwoning in een nabijgelegen meer. De volgende morgen wordt Beowulf naar het meer geleid, hij duikt het water in, verslaat Grendels moeder en onthoofd het inmiddels levenloze lichaam van Grendel. Weer is het feest bij de Denen en daarna keert Beowulf terug naar huis waar hij Hygelac alles vertelt. Meer dan vijftig jaar later is Beowulf zelf koning van de Gauten. Nu heeft zijn rijk te lijden onder een monster: een vuurspuwende draak. Beowulf trekt er op zijn oude dag zelf op uit om de draak te doden en hij slaagt in zijn opzet met de hulp van de jonge krijger Wiglaf. Zelf vindt hij echter ook de dood.

In een notendop geeft dit het verhaal van de Beowulf weer. Door de eenvoud van de plot moeten we ons echter niet op het verkeerde been laten zetten. Een

AFB. 1 De eerste regels van de Beowulf in handschrift Londen, British Library, Cotton Vitellius A.xv, fol. 129r. Uit: J. Zupitza, *Beowulf*. Reproduced in facsimile from the unique manuscript British Museum ms. Cotton Vitellius A.xv (Londen 1952) 2.

grondiger analyse van dit 3182 regels tellende heldendicht onthult diepe lagen en een grote complexiteit. De Beowulf is een van de meest bestudeerde vroeg-middeleeuwse teksten en over veel aspecten bestaat geen consensus. Bovendien is over de auteur van de Beowulf vrijwel niets bekend, behalve wat we uit de tekst zelf kunnen opmaken: hij bespreekt de belevenissen van zijn heiden- se hoofdrolspelers vanuit een christelijk perspectief en doet dit in het Ouden- gels, de taal die gesproken en geschreven werd in Engeland in de vroege Mid- deleeuwen.

De datering van de Beowulf is een omstreken punt. Schattingen variëren van het begin van de achte tot het begin van de elfde eeuw. De handschrift- kundige Kiernan pleit bijvoorbeeld voor een late datering. Het enige hand- schrift met de tekst van de Beowulf (Londen, British Library, Cotton Vitellius A.xv; afb. 1) kan rond het jaar 1000 worden gedateerd en op codicologische en paleografische gronden concludeert Kiernan dat het verhaal van de Beowulf uit dezelfde tijd als het handschrift moet stammen.¹ Andere onderzoekers wijzen

er echter op dat het verhaal van de *Beowulf* een stuk ouder zou kunnen zijn dan het handschrift.

Deze vroege dateringen zijn met name gebaseerd op inhoudelijke argumenten.² Het feit dat de hoofdpersonen uit Scandinavië kwamen zou bijvoorbeeld wijzen op een datering voor de invallen van de Vikingen in Engeland aan het eind van de achtste eeuw. Na die invallen zou een Engels publiek immers geen behoefte hebben aan een gedicht over Scandinavische helden.³ Een tweede voorbeeld van een inhoudelijk argument voor een vroegere datering betreft de uitweiding in de *Beowulf* over koning Offa en diens vrouw Modthryth in regels 1931–1962 van het gedicht. Offa en Modthryth waren namelijk de voorouders van een machtige koning van het Angelsaksische koninkrijk Mercia die ook Offa heette en heerste van 759 tot 796. Mogelijk was de *Beowulf* bedoeld voor deze koning Offa van Mercia en dateert het verhaal dus uit de achtste eeuw.⁴

Algemeen wordt aangenomen dat de auteur van de *Beowulf*, naast het bieden van amusement, ook een opvoedkundig doel nastreefde. Jonge, ambitieuze krijgers die het gedicht hoorden (of lazen), zouden zich eenvoudig kunnen identificeren met de jonge *Beowulf*, een krijger aan het begin van zijn carrière. De lotgevallen van de held *Beowulf* hebben immers een duidelijke boodschap: heldhaftige daden leveren niet alleen materiële rijkdom op, maar ook eeuwige roem.⁵ Dit laatste te verwerven was het belangrijkste doel in het leven van een krijger; in de woorden van *Beowulf* zelf: ‘Laat ieder, zolang hij dat kan, glorie vergaren voor zijn dood. Dat is voor een krijgsman, als hij niet meer leeft, later het beste’ (v. 1387–1389).⁶ Naast het lichtende voorbeeld van *Beowulf* zouden jonge krijgers ook het raadgevende commentaar van de dichter kunnen volgen, die zo nu en dan opmerkingen maakt als:

Als een man jong is, nog onder zijn vaders hoede, moet hij zich zo nobel gedragen en zo vrijgevig zijn met geschenken, dat zijn kameraden hem, als hij oud is, nog steeds zullen helpen, dat zijn volk hem zal steunen, als er oorlog komt. Door onvolprezen gedrag gaat het een man altijd goed, in elke stam. (v. 20–25)

De *Beowulf* is echter niet enkel gericht op een jong publiek. Dit blijkt uit de grote rol die erin is weggelegd voor oudere personages. Het eerste deel wordt gedomineerd door de figuur van de bejaarde Hrothgar en in het tweede deel is *Beowulf* zelf een oude koning. Daarnaast bevat het gedicht veel oudere nevenpersonages, zoals Healfdene, de vader van Hrothgar, en Ecgtheow, de vader van *Beowulf*, die beiden worden beschreven met het Oudengelse woord *gamol*, gerelateerd aan het Nederlandse *gammel*, en dat zoiets betekent als ‘oud en bejaard’.⁷

Andere bejaarde figuren zijn de al eerder genoemde *Æschere*, koning Hrethel, de grootvader van *Beowulf*, en Weohstan, de vader van Wiglaf.⁸ In dit rijtje past ook de Zweedse koning Ongentheow over wiens daden tweemaal wordt uitgeweid.⁹ De *Beowulf* beschrijft hoe de oude Ongentheow op heldhaftige wijze zijn eveneens bejaarde vrouw bevrijdt van de Gauten.¹⁰ De aandacht voor de heldhaftige daden van Ongentheow, de vele oudere personages en bo-

venal de grote rol voor de bejaarde koningen Hrothgar en Beowulf doen vermoeden dat de auteur van de *Beowulf* zijn verhaal ook schreef voor een ouder publiek.

De grote aandacht in de *Beowulf* voor oude personages is in het verleden wel opgemerkt, maar nooit echt verklaard.¹¹ In mijn optiek ligt een mogelijke verklaring in de politieke problemen waarmee vroegmiddeleeuwse koningen te kampen hadden zodra ze een hoge leeftijd bereikten. De dichter van de *Beowulf* speelt in op deze problemen door, met de voorbeelden van Hrothgar en Beowulf, twee modellen van oud koningschap tegenover elkaar te plaatsen. De *Beowulf* kan op deze manier, behalve als een lesboek voor jonge krijgers, ook als een vorstenspiegel voor oudere vorsten worden beschouwd. Alvorens de voorbeelden van Hrothgar en Beowulf verder toe te lichten, bespreek ik hieronder eerst het soort politieke verwickelingen waarmee bejaarde koningen in de vroege Middeleeuwen te maken hadden.

Oude koningen in de vroege Middeleeuwen

Onder Nederlandse koningshuisjournalisten gonst het elk jaar meer over het moment van aftreden van koningin Beatrix. De mening dat zij al te oud zou zijn voor haar rol als ceremonieel staatshoofd krijgt geleidelijk de overhand. Blijkbaar bestaan er tegenwoordig twijfels of vorsten nog wel optimaal kunnen functioneren als ze op hoge leeftijd zijn gekomen. In de vroege Middeleeuwen kan dat niet anders geweest zijn; zeker ook omdat het takenpakket van een vorst toen veelomvattender was. In een aantal middeleeuwse bronnen vinden we inderdaad het idee terug dat vorsten op leeftijd wellicht niet langer in staat waren optimaal te functioneren. Verschillende Oudierse wetsteksten uit de achtste eeuw, bijvoorbeeld, stellen dat iemand door een hoge leeftijd ongeschikt kon zijn om te heersen. In de *Bretha Nemed* staat: 'Voortreffelijkheid is eerbiedwaardiger dan leeftijd, een jongeling heeft voorrang op de dementie van de ouderdom'. Ook de *Senchas Már* trekt de relatieve waarde van een hoge leeftijd in twijfel en stelt 'het is niet de leeftijd van de brandnetels die ze hun giftigheid geeft'.¹²

Daarnaast wijzen voorbeelden uit de praktijk erop dat bejaarde koningen in de vroege Middeleeuwen met serieuze politieke problemen te kampen hadden, hetgeen niet zonder gevolgen bleef. Zo beschrijft P.E. Dutton dat het verlies van centrale macht in de latere jaren van de heerschappij van Frankische koningen, zoals Karel de Grote (71), Lodewijk de Duitser/Beier (70) en Lodewijk de Vrome (62), met name te maken had met het feit dat deze vorsten op latere leeftijd niet langer konden voldoen aan hun politieke verplichtingen, met name het rondreizen door het rijk, het effectief inspelen op bedreidingen jegens hun gezag en het persoonlijk aanvoeren van de troepen.¹³

In een tijdperk zonder multimedia kon een vorst in de vroege Middeleeuwen zijn macht enkel legitimeren met fysieke aanwezigheid. Waar een laatmiddeleeuwse koning in principe nog kon steunen op een uitgebreid ambtenarenapparaat en een professioneel bestuur dat ook onafhankelijk van de kroon kon blijven functioneren, was het voor een koning in de vroege Middeleeuwen van noodzakelijk belang om persoonlijk de verschillende delen van zijn rijk te bezoeken. Vorsten op leeftijd waren hier echter niet altijd meer toe

AFB. 2 Koning Vermund van Mercia afgebeeld als oude koning met stok in de *Vitae duorum Offarum* van Matthew Paris (Londen, British Library, MS Cotton Nero D.i, fol. 2r). Uit: Suzanne Lewis, *The art of Matthew Paris in the Chronica Majora* (Berkeley 1987) 389.

in staat. Karel de Grote, bijvoorbeeld, verbleef de laatste twintig jaar van zijn regeringsperiode in Aken en liet zich zelden meer in de rest van zijn rijk zien.¹⁴

Een tweede politieke tekortkoming van bejaarde koningen was, volgens Dutton, het onvermogen om goed te anticiperen op invasies en opstanden binnen het rijk. Zodra de Karolingische vorsten een hoge leeftijd bereikten werden ze passief en initieerden ze zelden acties om opstandige provincies onder de duim te houden.¹⁵ Dat oudere vorsten moeite hadden om hun gezag te laten gelden blijkt ook uit een opmerking uit de twaalfde-eeuwse *Saga van Egil*, zoon van Skalla-Grím. Hierin wordt beschreven hoe koning Harald Schoonhaar Hálfðanszoon, nu hij ouder is geworden, minder tribuut ontvangt: 'En toen koning Harald oud geworden was, heerste er over Värmland een jarl, die Arnvid heette; het gebeurde toen daar, als op vele plaatsen elders, dat de schattingen slechter betaald werden dan toen koning Harald in de kracht van zijn leven was'.¹⁶

Ten slotte waren oudere vorsten vaak fysiek niet langer in staat om persoonlijk hun legers aan te voeren. Saxo Grammaticus tekent in zijn *Geschiedenis der Denen* bijvoorbeeld op hoe koning Vermund van Mercia, zodra hij blind is geworden van ouderdom, wordt aangevallen door een koning van de Saksen en niet in staat is om zelf zijn rijk te beschermen (afb. 2).¹⁷ Karel de Grote was tijdens zijn laatste veldtocht al op de gevorderde leeftijd van 68 toen hij van zijn paard viel en daarmee zijn dienaren de stuipen op het lijf joeg.¹⁸

Het idee van de bejaarde, incapabele vorst vinden we ook terug in de mid-

deleeuwse literatuur. Een beroemd voorbeeld zijn de woorden van Ganeloen aan het adres van Karel de Grote in het Roelandslied: 'Wat ben je oud geworden, grijs getint en witbebaard; jij bazelt als een kind'.¹⁹ Ook een passage uit de populaire *Brief van Alexander aan Aristoteles* bevestigt de idee van het onvermogen van bejaarde koningen. In zijn brief schrijft Alexander de Grote aan zijn leermeester Aristoteles hoe hij vermomd het legerkamp van zijn tegenstander Porus binnensloopt en Porus van valse informatie voorzagt. Alexander vertelde Porus dat de leider tegen wie hij het moest opnemen een bejaard man was. Hierop reageerde Porus verheugd: 'Hoe kan hij nou succes in de strijd tegen mij hebben, als hij zo'n verschrikkelijk oude man is en ikzelf jong en fit ben?'.²⁰ Een Oudengelse versie van de *Brief van Alexander aan Aristoteles* is opgenomen in hetzelfde handschrift als waarin zich ook de *Beowulf* bevindt.

Hrothgar als oude koning

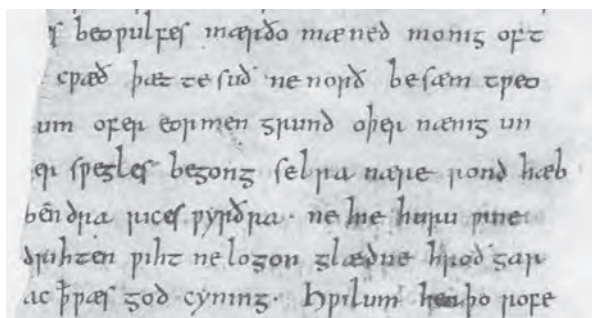
Behalve voor de jeugdige *Beowulf* is in het eerste deel van de *Beowulf* een belangrijke rol weggelegd voor Hrothgar, de bejaarde koning van de Denen. Alle door Dutton geobserveerde politieke problemen van bejaarde vorsten in de Middeleeuwen vinden we terug in de beschrijving van Hrothgar in de *Beowulf*.

Net als koning Vermund in Saxo's *Geschiedenis der Denen* is Hrothgar fysiek niet langer in staat zijn koninkrijk te beschermen tegen zijn vijand, het monster Grendel: 'De oude en wijze held kon de ramp niet afwenden. Die strijd ging boven zijn kracht' (v. 189-191). Hoewel Hrothgar vroeger een heldhaftig en succesvol koning was, maakte de ouderdom, volgens de dichter, aan dit alles een eind: 'Onvergelijkbaar was die koning [Hrothgar], in alles onberispelijk, totdat de ouderdom, zo vaak voor velen een ramp, ook hem het genot van kracht ontnam' (v. 1884-1887). Hrothgar zelf is zich terdege bewust van de gevaren van de ouderdom en waarschuwt de jonge held *Beowulf* dat diens kracht slechts tijdelijk is, de verschrikkelijke ouderdom ligt immers op de loer:

Deze grote kracht zult gij een korte wijle bezitten, maar weldra zal het zo zijn, dat uw sterkte u ontnomen wordt, door ziekte of door het zwaard, door een vloedgolf, doordat een houwwapen u treft, door de vlucht van een speer of door de akelige ouderdom. Dan vermindert, vertroebelt het licht in uw ogen, en spoedig zal de dood, hoewel gij nu nog een jonge gevolgsman zijt, u overmeesteren. (1761-1768)

Naast zijn fysieke zwakte wordt ook Hrothgars passiviteit benadrukt in het gedicht. Twaalf jaar lang slaagt Hrothgar er niet in om Grendel te overwinnen. Ook nadat *Beowulf* is gearriveerd, onderneemt Hrothgar nauwelijks actie. E.B. Irving typeerde de wijze waarop de auteur van de *Beowulf* de passieve houding van Hrothgar beschrijft als *zero grade narration*: wanneer er in het gedicht actie plaats vindt, straalt Hrothgar door afwezigheid.²¹

Slechts een keer begeeft Hrothgar zich buiten zijn vertrekken: hij leidt *Beowulf* en de zijnen naar het meer waar Grendel en zijn moeder wonen. De oude koning doet dit echter alleen maar omdat *Beowulf* hem, die treurt over de dood van zijn vertrouweling Æschere, hiertoe aanspoort: 'Ween niet, wijze heer. Het is beter, dat iemand zijn vriend wreekt dan dat hij veel treurt'

AFB. 3 Regels 856-863 van de Beowulf in Londen, British Library, MS Cotton Vitellius A.xv, fol. 148v. Uit: Zupitza (zie afb. 1) 41.

(v. 1384-1385). Andere ‘reizen’ die Hrothgar onderneemt zijn al even tekenend voor zijn zwakke gestel en gebrek aan daadkracht: tot driemaal toe merkt de dichter op dat de oude koning zijn slaapkamer besluit op te zoeken.²² Hrothgar gedraagt zich zo typisch als een oude man, over wie de Angelsaksische schrijver Beda in de achtste eeuw al opmerkte dat zij ‘futloos en slaperig’ zouden zijn.²³

De duidelijke tekortkomingen van Hrothgar ten spijt wijzen sommige onderzoekers er op dat er wel degelijk ook positieve eigenschappen van de bejaarde vorst in de tekst te vinden zijn. Hij wordt bijvoorbeeld regelmatig beschreven met woorden die zijn wijsheid benadrukken, zoals *snotor*, ‘wijs’, en *frod*, ‘wijs en oud’. Daarnaast geeft hij Beowulf wijze lessen op basis van zijn eigen jarenlange ervaring: ‘Met mijn vele jaren levenservaring heb ik voor u dit verhaal verteld’ (1723-1724). Tevens is Hrothgar vrijgevig en overlaadt hij Beowulf met geschenken voor diens daden. Hiermee verricht Hrothgar een van de spreekwoordelijke daden die van een Angelsaksisch vorst werden verwacht: ‘*cyning sceal on healle beagas dælan*’ (een koning moet in zijn hal ringen uitdelen).²⁴

Vertegenwoordigt Hrothgar nu wel of niet een ideaalbeeld van een oude, bejaarde koning? Het antwoord hangt af van de interpretatie van een belangrijke opmerking over Hrothgar, nadat Beowulf de Denen, na een impasse van twaalf jaar, heeft verlost van de terreur van het monster Grendel (afb. 3):

Men vertelde over Beowulfs fameuze daad. Steeds opnieuw beweerden velen, dat er op de hele wereld, tussen de zeeën zuid en noord, nergens onder het hemelgewelf, ook maar een schilddrager bestond die beter was, een die meer recht kon doen gelden op een koninkrijk. – Niet dat zij ook maar het geringste aan te merken hadden op hun heer, de lofwaardige Hrothgar, want hij was een goed koning. (v. 856-863, mijn cursivering)

Zij die een positief oordeel vellen over Hrothgars koningschap, nemen deze opmerking serieus.²⁵ Anderen wijzen er echter op dat de dichter vaak gebruik maakt van ironie, met name bij de beschrijving van Hrothgar.²⁶ De bewering ‘want hij was een goed koning’ zou dus best ironisch bedoeld kunnen zijn en erop duiden dat de auteur eigenlijk vond dat Hrothgar had gefaald als koning. Deze interpretatie lijkt mij de meest waarschijnlijke. De beschrijving van Hrothgars fysieke zwakte en passiviteit laten niets aan duidelijkheid te

AFB. 4 De jonge Wiglaf kijkt hulpeloos toe wanneer de bejaarde Beowulf in zijn nek wordt gebeten door een draak. Uit: G. Hinds, *Beowulf* (Cambridge, MA 2007).

wensen over en scheppen het beeld van een incapabele koning, die twaalf jaar lang machteloos toekeek terwijl zijn volk werd geterroriseerd. Daarnaast laat de dichter Hrothgar zijn eigen tekortkomingen bevestigen, door hem zelf te laten opmerken de mindere te zijn van zijn oudere broer Heorogar en de jonge Beowulf.²⁷ Bovendien is het evident dat de bejaarde Hrothgar ernstig te kort is geschoten als we hem vergelijken met die andere oude koning in de *Beowulf*: Beowulf zelf.

Beowulf als oude koning

Meteen nadat Beowulf het monster Grendel en diens moeder heeft verslagen en thuis verslag heeft gedaan aan zijn oom Hygelac, spoelt de *Beowulf* meer dan vijftig jaar vooruit. Nu is Beowulf, na de dood van Hygelac en diens zoon, koning van de Gauten en zijn koninkrijk wordt aangevallen door een monsterlijke draak (afb. 4). De beschrijving van Beowulf als oude vorst komt op enkele punten overeen met die van Hrothgar. Net als Hrothgar zit Beowulf inmiddels vijftig jaar op de troon en ook worden dezelfde kwalificaties die in het eerste deel werden gebruikt voor Hrothgar, waaronder *gamol*, *snotor* en *frod*, nu toegedicht aan Beowulf.²⁸ Deze overeenkomsten tussen beide koningen en het feit dat de auteur van het heldendicht de eerste vijftig jaar van Beowulfs koningschap overslaat, maken een vergelijking tussen het koningschap van Hrothgar en Beowulf verleidelijk.

Net als Hrothgar is Beowulf een oude, wijze koning wiens koninkrijk wordt bedreigd. Hoewel Beowulfs fysieke zwakte niet zo expliciet wordt gemaakt als die van Hrothgar, moet ook Beowulf ondervonden hebben dat de ouderdom met gebreken komt.²⁹ Zo beschrijft de auteur dat Beowulf zich bewust was van het feit dat het gevecht met de draak zijn laatste zou zijn:

Bedroefd was hij, rusteloos, bereid tot de dood. Zeer dichtbij was nu het moment waarop voor de oude man beschikt was, dat zijn ziel afscheid zou nemen van haar schatkamer, dat leven en lichaam ontbonden zouden worden. Niet veel langer zou de geest van de edele vorst met vlees omwonden zijn. (v. 2419-2423)

AFB. 5 Koning Offa van Mercia sloeg als bejaard vorst nog een opstand neer. Afbeelding uit *Vie de Saint Auban* van Matthew Paris (Dublin, MS Trinity College 177, fol. 21r.). Uit: Lewis (zie afb. 2) 382.

Een ander teken dat Beowulf zich realiseerde dat hij aan fysieke kracht heeft moeten inboeten, is zijn besluit om voor het gevecht met de draak een speciaal schild en pantser te laten maken en twaalf vertrouwelingen mee te nemen. Als jonge man voerde hij zijn gevecht tegen het monster Grendel immers nog in zijn eentje, met blote handen.

Beowulf en Hrothgar verschillen mijns inziens op slechts één cruciaal punt: waar Hrothgars ouderdom hem passief maakt, gaat Beowulf, ondanks zijn hoge leeftijd, tot actie over. Voordat hij besluit de draak tegemoet te treden houdt de oude Beowulf zich twee verhalen voor ogen: het verhaal van de oude koning Hrethel en het verhaal over een bejaarde vader. Zowel Hrethel als de oude vader moesten machteloos toezien hoe hun zoon werd gedood.³⁰ Beowulf is duidelijk niet van plan om zijn hoofd in de schoot te leggen:

Nadat hij dit alles vermeld had, sprak Beowulf tot slot de strijdlustige woorden: Toen ik nog jong was heb ik veel veldslagen overleefd. Nu ik bejaard ben, wil ik, vorst van mijn volk, nog steeds het gevecht aangaan, roemruchte daden verrichten, als die duivelse vijand vanuit zijn aardhol naar mij toe komt.³¹ (2510-2515)

Hoewel Beowulfs besluit om de draak aan te vallen noodlottig voor hem afloopt – hij vindt immers de dood – wordt hij met roem overloden. Zijn haardgenoten zongen bij zijn begrafenis ‘dat hij van alle koningen der wereld, van

mannen, de vrijgevigste was, de vriendelijkste, de hartelijkste voor zijn landslieden en het gretigst naar roem' (v. 3180-3182). Net als de bejaarde koning Ongentheow, die op gevorderde leeftijd zijn vrouw redde en daarbij de dood vond, wordt Beowulf tot held uitgeroepen omdat ook hij, ondanks zijn ouderdom, een grote daadkracht liet zien.

Conclusie

In de vroege Middeleeuwen was de autoriteit van een bejaarde vorst niet langer gegarandeerd. De lotgevallen van verschillende vorsten op leeftijd, zoals Karel de Grote, koning Harald Schoonhaar Hálfðanszoon en Vermund van Mercia, tonen aan dat zij, met name door hun verslechterde fysieke gesteldheid, niet langer in staat waren om hun functie als vorst goed uit te oefenen. Dit beeld zien we ook terug in de middeleeuwse literatuur, waarin de bejaarde, verzwakte koning een terugkerend thema is.

Ook de auteur van de *Beowulf* speelde in op de politieke problemen van oude vorsten in de vroege Middeleeuwen. Uit de beschrijving van Hrothgar komt ouderdom naar voren als een gevaar: de oude Deense koning is lichamelijk dusdanig afgetakeld dat hij niet langer in staat is zijn rijk te beschermen. Ook de oude Beowulf is te zwak om het monster dat zijn rijk bedreigt te verslaan. Beowulf kiest er echter voor om zijn ouderdom te weerstaan en toch ten strijde te trekken. Op deze manier houdt de dichter zijn publiek twee rolmodellen voor en stelt als het ware de vraag: moet je je als oude koning gedragen zoals Hrothgar, die geen actie onderneemt en een langzaam maar zekere afbrokkeling van zijn verworven reputatie riskeert, of neem je Beowulf als voorbeeld en reageer je, ondanks je ouderdom, actief op bedreigingen en verwerp je met je daden eeuwige roem?

De *Beowulf* bevat zo gelezen een wijze les voor vorsten op leeftijd en het is daarom goed mogelijk dat het verhaal ooit was bedoeld voor een bejaarde vorst die ook de tand des tijds aan den lijve voelde. Zou er niet wat zitten in het idee dat de *Beowulf* gemaakt is voor koning Offa van Mercia? Offa zat, na een gewelddadige machtsovername, maar liefst 39 jaar op de troon en moet dus, als een van de weinige Angelsaksische koningen, een hoge leeftijd hebben bereikt toen hij in 796 stierf. Twee jaar voor zijn dood sloeg Offa nog een opstand neer en liet zijn tegenstander, koning Æthelberht van East Anglia, onthoofden (afb. 5). Zou de daadkracht van deze bejaarde vorst zijn geïnspireerd door de *Beowulf*?

NOTEN

- 1 K.S. Kiernan, *Beowulf and the Beowulf Manuscript* (New Brunswick 1981).
- 2 Daarnaast bestaan ook taalkundige argumenten, zoals de wet van Kaluza; zie B. Slade, 'Kaluza's Law and the Dating of *Beowulf*' (Online publicatie: <http://www.heorot.dk/kaluza-dating.html>).
- 3 R.M. Liuzzo, 'On the Dating of *Beowulf*', in: P.S. Baker (red.), *The Beowulf Reader* (New York en Londen 2000) 281-302.
- 4 A. Bonjour, *The Digressions in Beowulf* (Oxford 1950) 53-55.
- 5 A.M. Bruce, 'An Education in the Mead-Hall. *Beowulf's* Lessons for Young Warriors', *The Heroic Age* 5 (2001) (Online publicatie: <http://www.heroicage.org/issues/5/Bruce1.html>).

- 6 De vertaling, tenzij anders vermeld, is die van J.J.A. Jonk, *Beowulf*. Een prozavertaling (Amsterdam 1977).
- 7 *Beowulf*, v. 58, 265.
- 8 *Beowulf*, v. 2120-2123, 2444-2465, 2620-2625.
- 9 *Beowulf*, v. 2475-2489, 2922-2998.
- 10 Zie bijvoorbeeld J. Gardner, 'Guilt and the World's Complexity: The Murder of Ongentheow and the Slaying of the Dragon', in: L.E. Nicholson en D.W. Frese (red.), *Anglo-Saxon Poetry. Essays in Appreciation for John C. McGalliard* (Londen 1975) 14-22, en J.F. Vickrey, *Beowulf and the Illusion of History* (Bethlehem PA 2009) 185-193.
- 11 Al in 1937, in het allereerste literaire essay over *Beowulf*, noemt Tolkien ouderdom als een van de belangrijke thema's van *Beowulf*; Sisam spreekt dit tegen. Zie: J.R.R. Tolkien, 'Beowulf: The Monsters and the Critics', in: C. Tolkien (red.), J.R.R. Tolkien. *The Monsters and the Critics and Other Essays* (Londen 1983) 28-29, en K. Sisam, *The Structure of Beowulf* (Oxford 1965) 22-23.
- 12 B. Jaski, *Early Irish Kingship and Succession* (Dublin 2000) 126-127. Mijn vertaling is gebaseerd op Jaski's vertaling aldaar.
- 13 P.E. Dutton, 'Beyond the Topos of Senescence: The Political Problems of Aged Carolingian Rulers', in: M.M. Sheehan (red.), *Ageing and the Aged in Medieval Europe* (Toronto 1990) 84-91.
- 14 Dutton (zie noot 13) 86.
- 15 Dutton (zie noot 13) 86-87.
- 16 Saga van Egil, zoon van Skalla-Grím, hoofdstuk 70. Vertaling: J.M.C. Kroesen, *De saga van Egil, zoon van Skalla-Grím* (Leiden 1970) 137.
- 17 H.R.E. Davidson en P. Fisher (red.), *Saxo Grammaticus. The History of the Danes* (Cambridge 1979) boek 4, 106-107.
- 18 P. De Rynck, Einhard. *Het leven van Karel de Grote* (Amsterdam 1999) hoofdstuk 32, 46-47.
- 19 J. Fieuws, *Het Roelandslied* (Brugge 1977) 1771-1772.
- 20 A. Orchard, *Pride and Prodigies. Studies in the Monsters of the Beowulf-Manuscript* (Cambridge 1995) 240. Mijn vertaling is gebaseerd op Orchards vertaling aldaar.
- 21 E.B. Irving Jr., 'What to Do with Old Kings', in: J.M. Foley (red.), *Comparative Research on Oral Traditions. A Memorial for Milman Parry* (Columbus 1987) 264-265.
- 22 *Beowulf*, v. 662-665, 1232-1237, 1789-1792.
- 23 F. Wallis (red.), *Bede. The Reckoning of Time* (Liverpool 1999) 100-101.
- 24 Maxims II, 28-29. E. Dobbie (red.), *The Anglo-Saxon Minor Poems. ASPR VI* (Londen 1942) 55-56.
- 25 Zie bijvoorbeeld B.C.L. Rothauser, 'Winter in Heorot. Looking at Anglo-Saxon Perceptions of Age and Kingship through the Character of Hrothgar', in: A. Classen (red.), *Old Age in the Middle Ages and the Renaissance. Interdisciplinary Approaches to a Neglected Topic* (Berlijn 2007) 103-120.
- 26 S. DeGregorio, 'Theorizing Irony in Beowulf. The Case of Hrothgar', *Exemplaria* 11 (1999) 309-343.
- 27 *Beowulf*, 469, v. 1700-1703.
- 28 L.M. Carruthers, 'Kingship and Heroism in Beowulf', in: L.M. Carruthers (red.), *Heroes and Heroines in Medieval English Literature. A Festschrift Presented to André Crépin on the Occasion of his Sixty-fifth Birthday* (Cambridge 1994) 26-27.
- 29 Deze conclusie is niet onomstreden, zie bijvoorbeeld J.C. Pope, 'Beowulf's Old Age', in: J.L. Rosier (red.), *Philological Essays. Studies in Old and Middle English Language and Literature in Honour of Herbert Dean Meritt* (Den Haag en Parijs 1970) 56.
- 30 E.B. Irving Jr., *A Reading of Beowulf* (New Haven 1968) 227.
- 31 Jan Jonk vertaalt het woord *gyt* met 'wederom', maar de vertaling 'nog steeds' is mijns inziens beter.